

קנין יח – במיעוט תענוג, להתענג על ה'

בענייני תענוגות מצאנו סתירה לכאורה בלשונות חז"ל. מחד גיסא אחד מקנייני התורה הוא 'במיעוט תענוג', וכן חז"ל אמרו 'עד שיתפלל אדם שיכנסו דברי תורה לתוך מעיו יכנסו שלא יכנסו מעדנים לתוך מעיו' הרי שהתענוגים מונעים את התורה. והיא הלכה מפורשת בשולחן ערוך 'אין דברי תורה מתקיימים במי שלומד מתוך עידון ומתוך אכילה ושתייה אלא במי שמצער עצמו עליה ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו ותנומה לעפעפיו, והרמ"א מוסיף 'ויסיר תענוגי הזמן מליבו'.

הגר"א מביא על זה את דברי גמרא עירובין נ"ד א "אם אדם משים עצמו כחיה זו שדורסת ואוכלת, ואיכא דאמרי שמסרחת ואוכלת - תלמודו מתקיים בידו, ואם לאו - אין תלמודו מתקיים בידו. ואם עושה כן - הקדוש ברוך הוא עושה לו סעודה בעצמו, שנאמר תכין בטובתך לעני א-להים" רש"י שם מסביר בפירושו הראשון מה זה חיה 'דורסת ואוכלת' או 'מסרחת ואוכלת': "שדורסת ואוכלת - מיד לאחר הריגתה, **שאינו מקפיד על תענוגים, אלא אוכל בשר בלא תבלין**, וכן שאר עינוגין. שמסרחת - בטיט, היינו מי שאינו הולך אחר גבהות **לקוץ במאכלו אם לא נתבשל כל צרכו**. אח"כ מביא רש"י לישנא אחרינא: "שדורסת ואוכלת - לאחר הריגתה אוכלת מיד, כך תלמיד חכם מחזר על תלמודו מיד כשמקבלו מרבו, מסרחת - מנבל עצמו על דברי תורה" ומסיק רש"י: "לשון זה נראה בעיני, לפי שמצינו בכל התלמוד **שדרך תלמידי חכמים להקפיד על מאכלן דרך גדולה וכבוד**, ועל מלבושיהן כדכתיב (משלי ח) ולמשנאי אהבו מות". אבל הגר"א כאן כותב שמסיום הגמרא 'הקב"ה עושה לו סעודה' משמע שמדובר על צורת האכילה של ת"ח.

מאידך גיסא, אמרו חז"ל במדרש רות 'ויאכל בועז וישת ויטב לבו – שאכל מיני מתיקה לאחר הסעודה, שמיני מתיקה מרגילים הלשון לתורה', וכן אמרו חז"ל שארבעים שנה קודם שגלו לבבל נטעו תמרים בבבל מפני שמיני מתיקה מרגילים הלשון לתורה. וביאר הב"ח במשיב נפש על רות 'כי על התורה נאמר ומתוקים מדבש ונופת צופים, ונמשך מעתה כאשר אוכל מיני מתיקה מצא מין את מינו וניעור וירגיל לשון לתורה שהיא מתוקה, ועוד יוסיף לקח כמ"ש ומתק שפתים יוסיף לקח'. הרי שהתורה ממש מתוקה באופן מוחשי, עד כדי כך, שכאשר טועם מיני מתיקה מתעוררת לשונו להוסיף מתיקות על מתיקותו ולטעום צוף דבש תורתו.

ובמוסף הערוך ערך מתק האריך לבאר שלשון 'מתיקה' הוא מענין מציצה ויניקה, שהיו מוצצים ויונקים הדברים המתוקים, כמו וינקוהו דבש מסלע. ולפי"ז יש ללמוד שגם דברי תורה צריך 'למצוץ' אותם ולינוק מהם עוד ועוד טעם, וכמו שדימוהו חז"ל ליניקת שדים 'מה דד זה כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו חלב אף דברי תורה כל זמן שאדם הוגה בו מוצא בו טעם'.

בספר תורתו יהגה ח"א עמ' ר"נ הביא ששאל לרבינו הגר"ח ק שליט"א על זה מדברי חז"ל יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך מעיו, ואיך אוכל מיני מתיקה, והשיב הגר"ח ק שמיני מתיקה אין הכוונה מעדנים, וציון שם ללשון המדרש האוכלים למעדנים – גלוסקין וחמר עתיק, הרי שסתם מיני מתיקה אינו מעדן אלא מתוק.

מה ההבדל בין מעדן למתוק?
'להתעדן' זה מה שנקרא אצלנו 'להתפנק'. ת"ח יודע להתמתק מהעולם הזה, הוא יודע לשבח ולהנות ממאכל טוב, ולומר 'ראוי יין זה לומר כל שירות ותשבחות', אנחנו אומרים ומשבחים 'אשר ברא בריות טובות ואילנות טובים להנות בהם בני אדם' אני מכיר ת"ח עצום אחד שמברך 'הטוב והמטיב' על כל מדף חדש שהוא קובע בבית, הוא אומר שזה משמח אותו. הוא תמיד נהנה מדברים ומלא שמחה והודיה מהם. אבל ת"ח לא יודע 'לסלוד' ממאכל מסויים שאיננו לפי טעמו המעודן, הוא לא מפונק... הוא לא צריך את המיני מתיקה, הוא לא משועבד להם, הוא רק נהנה מהם.

נמצא שבעומק הדבר אין סתירה בין שיטת רש"י לשיטת הגר"א, רש"י מדבר על המנהג בפועל, ת"ח הקפידו לאכול בדרך כבוד, אבל הגר"א מדבר על חוסר השיעבוד למנהג זה. אפשר גם לאכול לא מבושל. זה לא כל כך משנה לו, הוא מלא תענוגים של תורה, מה כל כך אכפת לו – אם זה פפסי קולה או קוקה קולה? הכל טעים, הכל נחמד, על הכל הוא שמח ועליז, אבל מאידך גיסא – לשום דבר הוא לא זקוק, הוא לא עבד של כלום.

על הגאון הנלבב רבי אברהם גניחובסקי מספרים שבכל ראש חודש היה רוכש בבוקר במכולת מאכל מיוחד לסעודת הצהריים, הוא היה שואל את מוכר המכולת 'מה אתה מציע?' ואת זה היה קונה... פעם אחת הציג לו המוכר לרכוש גלידה, הוא קנה את הגלידה, הניח אותה על השולחן כדי לאכול אותה בארוחת הצהריים, בסעודת ר"ח הוא 'אכל' את הגלידה הנמסה... הוא שיבח מאד את הטעם המיוחד של הגלידה... פעם אחת כאשר אחד הבחורים שישנו עמו הפציר בו לטעום גלידה, הוא טעם ואמר 'מאד מאד טעים, אבל זה מדי קר...'

עם ישראל, הדווי והרדוף, המוכה והמושפל, קורא לעצמו בתפילת ליל שבת 'עם מדושני עונג', אנו מדושנים בתענוגים של תורה, איננו מתלהבים ומשתעבדים לתענוגות של גוף.

יהודי שאל את מרן החזו"א כיצד ניתן לכבוש את תאוות האכילה? השיב לו החזו"א: אין לי עצה לזה, אולם דבר אחד אני יכול לומר לך: שכאשר אדם מתפעל מדבר מסוים נמשכת ההתפעלות עד שרואה דבר יותר גדול ומתפעל ממנו, כיון שמתפעל מהדבר הגדול נפסקת ההתפעלות מהדבר הקטן שקדם לו. אם אדם מרגיש טעם אמיתי בתורה - המשיך החזון איש ואמר - הוא אינו יכול לתוש טעם באוכל, יתירה מזו כל מי שהרגיש אי פעם טעם אמיתי בתורה אינו יכול לחוש טעם באוכל, **אינני מאמין שבעל הקצות החושן הרגיש טעם בקוגל**, סיים החזון איש.

האם החזו"א התכוון שאצל ת"ח בטלו כל דיני 'חביב קודם'? והרי הגמרא מביאה אמוראים שהיו מברכים על מאכל פלוני כי הוא היה חביב אצלם!

כוונת החזו"א שמי שהוא מתפעל מהתורה איננו מתפעל מהאוכל. הוא נהנה ממנו, מברך ומודה עליו, אבל איננו משועבד לזה, איננו צמא לזה, אין לו 'הבנה' בדקויות הסוגיא...

בימי בחורתי בישיבת פוניבז' השכמתי קום שבת אחת והלכתי להתפלל ב'תפארת ציון' עם הגאון המקובל רבי שריה דבילצקי זכר צדיק וקדוש לברכה. לאחר התפילה, הזמין אותי רבי שריה להתלוות עמו לביתו 'לקידוש' ומזונות (ביודעו שבשעה מוקדמת זו עדיין לא תהיה לי אפשרות לקדש ולאכול בחדר האוכל של הישיבה). עלינו לביתו, הושיבני על יד השולחן, והחל לערוך ולהגיש מיני מזונות. אח"כ התיישב וקידש על היין, טעם מן המזונות, ואמר דבר תורה על הפרשה. ואז קם והביא מהמקרר קנקן זכוכית מעוטר מלא במשקה שהיה נראה לי כקפה-שחור. הוא ביקש למזוג לי מן המשקה השחור, אך אני אמרתי לו: "אינני אוהב קפה". לתדהמתי הוא השיב לי: זה איננו קפה, זה קולה...

הייתי המום. מעולם לא ראיתי אדם ששופך את הקולה מהבקבוק לתוך קנקן זכוכית פתוח ושומרו כך במקרה... הן כל ה'גזים' יברחו מהמשקה... ואכן, לכשטעמתי את המשקה המוזר - כצפוי הוא היה בטעם של קולה ללא גזים...

מדוע ר' שריה העביר את הקולה לקנקן זכוכית לפני שבת? כי הוא היה חושש מאד לאיסור קריאה בשטרי הדיוטות, והיה חושש שגם קריאת תווית הבקבוק היא בכלל האיסור. על כן היה מרוקן את המשקה לקנקן זכוכית מעוטר ומכובד לכבוד שבת...

אנו לא היינו מעלים בדעתנו מחשבה כזו... לבטח היינו במקום זאת מסירים את התווית מהבקבוק, או רוכשים משקה לא מוגז... אבל רבי שריה לא התעסק בזוטות שכאלו, האם יש 'גזים' בקולה או לא... לדידו - הוא רכש משקה מכובד וטעים לכבוד שבת, ותו לא מיד.

סיפר לי ידידי, תלמידו של הגאון הגדול רבי צבי דרבקין שליט"א ראש ישיבת גרודנא, שלאחר נישואי הגאון שליט"א היה מצבו הכלכלי דחוק מאד. הרבנית חינה ע"ה היתה מבשלת בכל יום את אותה ארוחת צהריים: מרק ירקות, מהירקות שנמכרו בזול באותו יום. אבל בכדי לגוון את האוכל אימצה הרבנית מנהג נאה, היא היתה מוסיפה איטריות למרק, אך לא היתה עושה זאת בכל יום אלא לסירוגין, ביום ראשון - מרק עם איטריות, ביום שני - מרק בלי איטריות, וחוזר חלילה...

בכל יום לאחר שסעדו יחדיו את ארוחת הצהריים, היה הגאון שליט"א מודה ומשבח על האוכל שהכינה עבורו, ביום ראשון היה אומר - תודה רבה על המרק עם האיטריות, וביום שני היה אומר - תודה רבה על המרק בלי האיטריות, וכן בכל ימות השבוע לסירוגין...

פעם אחת, כאשר התבוננה הרבנית איך כל כולו שקוע בשרעפי קודש גם בשעת האכילה, עלה ברעיונה שמה אין הוא כלל שם לב מתי יש איטריות במרק ומתי לא, אלא שהוא זוכר את סדר הימים וכך יודע להודות באופן המתאים. היא החליטה לנסות זאת - והגישה ביום שני גם כן מרק עם איטריות... מה גדלה שמחתה כאשר שמעה אותו אומר לה בסוף הארוחה 'תודה רבה על המרק בלי האיטריות'!!...